

УДК 342.5+342.7

Баймуратов Михайло Олександрович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук і права
Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського,
Заслужений діяч науки і техніки України,
академік Української академії наук
ORCID: 0000-0002-4131-1070

Кофман Борис Якович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук і права
Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського,
Заслужений юрист України
ORCID: 0000-0003-0599-9143

Єфремова Наталія Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії держави і права
Національний університет
«Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0003-0497-2619

DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2026-4-69-28>

МІЛІТАРНИЙ МУНІЦИПАЛІЗМ В СВІТЛІ ЗАГАЛЬНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Анотація. Вступ. Повномасштабна неспровокована агресія РФ проти України актуалізувала і активізувала процеси набуття правосуб'єктності територіальних громад та сформованих ними, – через використання і застосування виборчого права та механізмів демократичного призначення, – органів місцевого самоврядування, що виступають органами публічної самоврядної (муніципальної) влади та володіють відповідними повноваженнями у всіх найбільш важливих соціальних сферах повсякденної життєдіяльності людини, її груп та асоціацій, – у сфері мілітарних правовідносин. Причому, варто зазначити, що ці процеси набувають екзистенційного значення, а звідси носять об'єктивний, телеологічно обґрунтований характер, що скерований на створення відповідних умов безпеки та формування належних умов життєдіяльності для територіальних громад та їх жителів-членів громад в екстраординарних умовах існування і функціонування державності мілітарного спрямування. Звідси формується і актуалізується проблематика визначення місця, ролі і значення мілітарного муніципалізму в світлі загального конституціоналізму.

Мета. Метою дослідження є обґрунтування напрямків втілення і удосконалення феноменології мілітарного муніципалізму в межах загального конституціоналізму в існування і функціонування територіальних громад держави в умовах екстраординарного існування і функціонування державності на основі узагальнення наукових підходів до локального розвитку, аналізу стратегічних телеологічних домінант громади, а також визначення практичних управлінських інструментів підвищення оборонної спроможності та результативності територіальної локальної людської спільноти.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є теоретичні настанови, нормативно-правові акти у сфері існування та функціонування територіальних громад, праці вітчизняних науковців щодо формування феноменології мілітарного муніципалізму, зростання оборонної спроможності громад і муніципального управління. У процесі дослідження використано методи теоретичного узагальнення, групування, аналізу і синтезу, порівняльно-го аналізу, SWOT-аналізу та логічного узагальнення результатів.

Результати. У статті охарактеризовано передумови формування і існування феноменології мілітарного муніципалізму як об'єктивного і логічно-послідовного продовження загального конституціоналізму (а не просто вимушеного відхилення), що змінює погляд на суттєву адаптивну природу сучасної держави. У такій оптиці стійкість територіальної громади під час війни є найвищим проявом конституційного обов'язку захисту суверенітету. Мілітарний муніципалізм є продовженням конституціоналізму, насамперед і завдяки формуванню і реалізації найважливіших ідеологічно-праксеологічних тенденцій, а саме: реалізації установчої влади народу, принципу субсидіарності в дії, захисту конституційного ладу, адаптивності

Copyright © The Author(s).

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

правової системи, збереженню людиноцентричності, інституційному прояву зв'язку з конституціоналізмом у контексті децентралізації. Отже, мілітарний муніципалізм є специфічною трансформацією місцевого самоврядування в умовах війни, яка суттєво і адаптивно змінює класичні пропорції загального конституціоналізму. Отже, мілітарний муніципалізм не заперечує загальний конституціоналізм, а виступає його захисним інструментом у кризових умовах. Він забезпечує баланс між жорсткою вертикаллю безпеки держави та життєдіяльністю територіальних громад на місцях. Після усунення воєнних загроз система має повернутися до стандартних конституційних засад децентралізації та демократії, але з використанням і застосуванням мілітарних елементів локального соціального життя.

Ключові слова: загальний конституціоналізм, мілітарний муніципалізм, місцеве самоврядування, територіальна громада, права людини, муніципальні права людини, захист суверенітету, мілітарні правовідносини місцевого самоврядування.

Постановка проблеми. Повномасштабна неспровокована агресія РФ проти України актуалізувала і активізувала *процеси набуття правосуб'єктності територіальних громад* (далі — ТГ) та сформованих ними, — через використання і застосування виборчого права та механізмів демократичного призначення, — органів місцевого самоврядування (далі — ОМСВ), що виступають органами публічної самоврядної (муніципальної) влади [1] та володіють відповідними повноваженнями у всіх найбільш важливих соціальних сферах повсякденної життєдіяльності людини, її груп та асоціацій [2], — у сфері мілітарних правовідносин. Причому, варто зазначити, що ці процеси набувають екзистенційного значення, а звідси носять об'єктивний, телеологічно обґрунтований характер, що скерований на створення відповідних умов безпеки та формування належних умов життєдіяльності для ТГ та їх жителів-членів громад в екстраординарних умовах існування і функціонування державності мілітарного спрямування.

Саме звідси прослідковуються органічні зв'язки між мілітарним муніципалізмом [3], що виступає об'єктивною відповіддю на існування та функціонування ТГ, її жителів-членів громад, а також груп та асоціацій останніх в критичних умовах існування і функціонування державності, та загальним конституціоналізмом, що надає такий формі муніципалізму оптимальності, конструктивності, продуктивності та ефективності. Отже, можна констатувати, що *мілітарний муніципалізм* у межах загального конституціоналізму посідає місце *спеціалізованого захисного інституту*, який забезпечує життєдіяльність, обороноздатність та безпеку місцевих ТГ в умовах воєнного стану, системних криз або зовнішньої агресії.

Його головна і стратегічно важлива роль полягає у *децентралізації безпекових функцій* та створенні обкатаних та ефективно значущих організаційно-правових механізмів, які дозволяють ОМСВ легітимно і належним чином інтегруватися в загальну систему оборони держави без порушення базових конституційних принципів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що профільна проблематика мілітарного муніципалізму та його взаємодії з конституціоналізмом практично не досліджується у вітчизняній науці. Національна доктрина розглядає цей феномен крізь призму виживання держави, адаптивності децентралізації та легітимного захисту громад. Так, українські правознавці вперше сформували концепт «мілітарного муніципалізму» як відповідь на повномасштабну агресію РФ, переосмислюючи класичне муніципальне право [4]. Отже, професори Михайло Баймуратов і Борис Кофман, досліджують профільний феномен як об'єктивну трансформацію локальної демократії та вимушену оборонну функцію ТГ [5]. В своїй праці «*Мілітарний муніципалізм: доктринальна ідея чи об'єктивна потреба та необхідність*» (2024) наведені автори доводять, що за умов воєнного стану муніципальні функції стають частиною захисту «муніципальної людини» та конституційного ладу [3]. Причому ключовою тезою тут виступає твердження, що **формування мілітарного муніципалізму детерміновано неспровокованою агресією РФ, перетворюючи ТГ на активних суб'єктів оборони** [6].

Метою дослідження є обґрунтування напрямів втілення і удосконалення феноменології мілітарного муніципалізму в межах загального конституціоналізму в існування і функціонування територіальних громад держави в умовах екстраординарного існування і функціонування державності на основі узагальнення наукових підходів до локального розвитку, аналізу стратегічних телеологічних домінант громади, а також визначення практичних управлінських інструментів підвищення оборонної спроможності та результативності територіальної локальної людської спільноти.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є теоретичні настанови, нормативно-правові акти у сфері існування та функціонування територіальних громад, праці вітчизняних науковців щодо формування феноменології мілітарного муніципалізму, зростання оборонної спроможності громад і муніципального управління. У процесі дослідження використано методи теоретичного узагальнення, групування, аналізу і синтезу, порівняльного аналізу, SWOT-аналізу та логічного узагальнення результатів.

Виклад основного матеріалу. Отже, визначаючи місце мілітарного муніципалізму в конституціоналізмі, варто усвідомлювати і розуміти, що він знаходиться на стику двох фундаментальних та екзистенційно

важливих конституційних інститутів: *національної безпеки та місцевого самоврядування*. Звідси можна констатувати формування основоположних настанов взаємодії наведених інститутів, а саме:

А) *Субсидіарність безпеки*: коли спостерігається стан реалізації принципу, за якого право на самооборону та захист критичної інфраструктури передається на найближчий до громадянина рівень — рівень ТГ та її простір, в якому проходять процеси їх повсякденного існування і функціонування (*формування принципу локального мілітаризму* — авт.).

Б) *Адаптивна децентралізація*: коли спостерігається стан трансформації класичного самоврядування у гнучку оперативну структуру, здатну миттєво переходити від мирного життєзабезпечення до режиму воєнного функціонування (*формування принципу оперативно-локального мілітаризму* — авт.).

В) *Конституційне стримування*: коли спостерігається стан чіткого нормативно-діяльнісного окреслення меж повноважень місцевої влади (в особі її представницьких і виконавчих органів), щоб уникнути появи незаконних збройних формувань або феодалізації оборонної сфери (*формування принципу створення конституційно обмеженого локального мілітаризму* — авт.).

Звідси можна говорити про те, що в позиції держави відбуваються тектонічні зміни щодо визнання ролі і значення ТГ, а також розширення компетенційних повноважень ОМСВ в бік створення профільного масиву їх мілітарних повноважень, що детермінують розширення, розвиток і вдосконалення системи мілітарних правовідносин на локальному рівні соціуму. Саме з цього витікає особлива і важлива роль мілітарного муніципалізму, як нового соціально-нормативного і конституційно орієнтованого феномену, що розкривається через його ключові функції в архітектоніці сучасної демократичної держави. До таких функцій відносяться такі:

А) *Легітимізація місцевого спротиву*: коли відбувається інтеграція територіальної оборони та добровольчих формувань громад (ДФТГ) у загальнодержавне правове поле, що базується на основоположних настановах загального конституціоналізму.

Б) *Забезпечення стійкості (Resilience)*: коли відбувається і реалізується автономне підтримання життєдіяльності міст (енергетика, медицина, логістика) у разі втрати зв'язку з центральним урядом.

В) *Захист прав людини*: коли відбувається і реалізується локальний контроль за дотриманням правопорядку, розподілом гуманітарної допомоги та евакуацією населення в зоні бойових дій.

Г) *Економічна мобілізація*: коли відбувається і реалізується фінансування оборонних потреб, закупівель для армії та зведення фортифікаційних споруд безпосередньо з місцевих бюджетів у межах закону.

Стратегічно важливим тут виступають основоположні аспекти взаємодії з базовими принципами конституціоналізму, але при усвідомленні і розумінні базового принципу, що функціонування мілітарного муніципалізму суворо обмежене конституційними рамками для запобігання узурпації влади або сепаратизму.

Отже, стрижневим функціонально-інституційним принципом конституціоналізму виступає *принцип верховенства права*, що повинен знаходити свій адекватний прояв у мілітарному муніципалізмі у вигляді адекватних та нормативно передбачених дій місцевої влади та муніципальних мілітарних органів, що підпорядковані виключно Конституції та законам про воєнний стан.

Принцип єдиновладдя та суверенітету публічної влади як імперативно-установчий принцип конституціоналізму повинен знаходити свій адекватний прояв у мілітарному муніципалізмі у вигляді *формування і наявності муніципальних безпекових структур, які завжди оперативно підпорядковуються військовому командуванню держави (наприклад, ЗСУ)*.

Принцип розподілення єдиної публічної влади на її незалежні та відносно автономні гілки як структурно-архітектонічний принцип конституціоналізму повинен знаходити свій адекватний прояв у мілітарному муніципалізмі у вигляді тимчасового розширення повноважень військових адміністрацій, що повинно бути збалансованим збереженням представницьких функцій місцевих рад там, де це можливо.

Звідси можна стверджувати, що мілітарний муніципалізм фактично виступає *якісно новим еволюційним інструментом сучасного конституціоналізму*, який доводить, що децентралізація влади не послаблює державу під час війни, а навпаки — створює мережеву, організаційно-розподілену й оперативно-функціональну, а також перспективно-надстійку систему національної оборони.

Цей висновок підтверджується визначенням горизонтально-вертикальних зв'язків та пріоритетів у взаємодії мілітарного муніципалізму з елементами загального конституціоналізму. Отже, важливо зазначити, що у системі загального конституціоналізму взаємодія мілітарного муніципалізму побудована на чіткому розмежуванні владних повноважень. Вона базується на поєднанні *суворої воєнної вертикалі* (для ефективного захисту держави) та *демократичної горизонталі* (для збереження місцевого самоврядування та прав людини). Звідси можна визначити:

1. *Вертикальні зв'язки, що базуються на принципах субординації та інтеграції* — коли вертикальна вісь відображає принцип *єдності державної влади та суверенітету* в умовах воєнного стану. Тут мілітарний муніципалізм виступає як нижча ланка загальнодержавної оборонної архітектури через такі настанови, а саме:

А) *Військово-оперативне підпорядкування*: коли місцеві безпекові структури (наприклад, добровольчі формування ТГ, муніципальні варті) наділені автономією лише у господарських питаннях, але у бойових та безпекових питаннях вони суворо підпорядковані Генеральному штабу, ЗСУ або військовому командуванню.

Б) *Адміністративний нагляд*: коли центральна влада через інститут військових адміністрацій (чи префектів у мирний час) здійснює прямий контроль за законністю рішень місцевих рад — це запобігає ризику «феодалізації» або створення приватних армій регіональними лідерами.

В) *Бюджетний трансфер*: коли фінансові ресурси на оборону можуть виділятися з місцевого бюджету на закупівлі для армії, але координація та кінцевий розподіл цих засобів регулюються державними програмами й оборонним законодавством.

2. *Горизонтальні зв'язки, що спираються на координацію та субсидіарність в управлінській системі координат* — коли горизонтальна вісь базується на принципах *децентралізації, партнерства та взаємодії*, де ОМСВ діють на рівних із суміжними цивільними та силовими структурами, а саме через:

А) *Цивільно-військове співробітництво (CIMIC)*: коли формується та реалізується пряма взаємодія мерій, комунальних служб та місцевого бізнесу з військовими частинами, що дислокуються на території громади (забезпечення логістики, ліків, житла, ремонту техніки).

Б) *Мережева стійкість (Resilience)*: коли формалізується горизонтальна координація між сусідніми територіальними громадами. Якщо один регіон зазнає критичних руйнувань, сусідні громади без вказівки з центру спрямовують свої муніципальні ресурси (рятувальників, техніку) на допомогу.

В) *Взаємодія з громадянським суспільством*: коли формується і реалізується кооперація муніципалітету з волонтерськими організаціями, локальним бізнесом та правозахисниками для забезпечення гуманітарних потреб і контролю за дотриманням прав жителів-членів ТГ.

3. *Пріоритети взаємодії*: коли стихійна сукупність явищ, фактів та наслідків об'єктивно (виходячи з аналізу феномену повсякденності) та суб'єктивно (виходячи з індивідуального, групового і колективного усвідомлення подій, що реалізуються навколо), веде до формування відповідних пріоритетів — у відповідності до того, що за умов системної кризи чи війни загальний конституціоналізм встановлює динамічну шкалу пріоритетів, де інтереси оборони мають актуальну, проте тимчасову перевагу, але не можуть повністю ліквідувати демократичні інститути через відповідні первинно-імперативні та визначально-ідентифікаційні пріоритети, а саме:

А) *Перший пріоритет: Збереження суверенітету та територіальної цілісності*, коли згідно з конституційною логікою, без захисту самої держави існування МСВ стає неможливим — тому воєнні директиви центру завжди мають вищий пріоритет над локальними господарськими планами.

Б) *Другий пріоритет: Забезпечення критичної життєдіяльності та безпеки людини на місцях*, коли ОМСВ фокусуються на забезпеченні населення екзистенційними послугами — водою, світлом, укриттями та медициною, при цьому мілітарний муніципалізм тут діє як «щит», який захищає базові права людини (право на життя, безпеку) у конкретній точці.

В) *Третій пріоритет: Збереження демократичної легітимності*, коли навіть під час війни вертикальне військове управління не повинно повністю поглинати горизонтальне самоврядування — пріоритетом тут виступає збереження дієздатності обраних місцевих рад там, де це дозволяє безпекова ситуація, задля уникнення диктатури.

В процесі реалізації наведених настанов критично важливим виступає дотримання балансу системи, бо саме це й виступає головним завданням конституціоналізму в цій моделі. Бо, з одного боку, *надмірна вертикалізація* перетворює державу на тоталітарну систему та знищує низову ініціативу, а з іншого, *надмірна горизонталізація (децентралізація) оборони* в умовах війни веде до анархії та втрати керованості військами. Звідси саме мілітарний муніципалізм якраз і виступає відправною і оптимальною точкою компромісу між цими двома крайнощами.

На наш погляд, доктринально актуальним та праксеологічно важливим в розумінні досліджуваної проблематики виступає визначення філософії, логіки, логістики, конотацій, наративів та патернів мілітарного муніципалізму в межах та у взаємодії з загальним конституціоналізмом, що виступають параметрально-визначальними засадами такої комунікації. Бо аналіз мілітарного муніципалізму через призму наведених ознак, включаючи й соціогуманітарні маркери дозволяє розкрити його не просто як правовий інститут, а як *цілісну соціокультурну та безпекову парадигму*, яка трансформує класичний конституціоналізм та формує її відповідну організаційно-нормативну модель, що спирається на відповідні поведінково-діяльнісні настанови як з боку ТГ, її жителів-членів громади, ОМСВ, інституцій громадянського суспільства, так й інституцій мілітарної структури держави (військові адміністрації, командування та структури ЗСУ).

Отже, в основі філософії мілітарного муніципалізму лежить переосмислення класичного суспільного договору (від Томаса Гоббса до Джона Локка), коли спостерігаються:

А) *Еволюція суверенітету*: коли і якщо класичний конституціоналізм передає монополію на насильство та захист виключно Левіафану (державі), то філософія мілітарного муніципалізму стверджує: *демократичний суверенітет належить народу не лише концептуально, а й мілітарно*.

Б) *Екзистенційне самовизначення*: коли ТГ розглядається як живий організм, що має первинне право на самоорганізацію задля свого виживання. Фактично це співвідноситься з філософією «озброєної демократії» (близька до республіканських ідей М. Макіавеллі [7] та концепцій Жана-Жака Руссо про народне ополчення [8]), де громадянство є невіддільним від обов'язку безпосереднього захисту свого полісу (міста/ТГ).

Своєю чергою, *логічна структура* мілітарного муніципалізму в межах конституціоналізму побудована на подоланні формально-юридичних суперечностей через діалектичний підхід, що спирається на:

А) *Закон виключеного третього у воєнний час*: У мирний час конституціоналізм діє за логікою дихотомії: або цивільне самоврядування, або військове управління, — отже, логіка мілітарного муніципалізму знімає це протиріччя, створюючи третю, гібридну сутність загального конституціоналізму у екстраординарних умовах існування і функціонування державності — *цивільно-військовий симбіоз*.

Б) *Логіка дедукції проти індукції*: Загальний конституціоналізм мислить *дедуктивно* (від загального державного правила — до конкретної ТГ). Своєю чергою, мілітарний муніципалізм діє *індуктивно* (від конкретної локальної загрози на місці — до формування загальнодержавної стійкості). Отже, безпека цілої держави стає логічною сумою безпеки кожної окремої ТГ.

Логістика мілітарного муніципалізму виступає матеріально-технічним базисом, який перетворює правові декларації загального конституціоналізму на реальну оборонну здатність через низку логістичних потоків [6], а саме:

А) *Децентралізація ресурсних потоків*: усвідомлення і розуміння того, що якщо класична воєнна логістика виступає суто централізованою (склади — фронт), то логістика мілітарного муніципалізму, своєю чергою, передбачає створення локальних вузлів автономності (комунальні склади, резервне живлення, медичні хаби громади, мережа укриттів).

Б) *Конституційні межі фінансування*: усвідомлення і розуміння того, що ключовим логістичним викликом мілітарного муніципалізму виступає правомірність використання муніципальних коштів (місцевих податків) на потреби загальнодержавної оборони (закупівля дронів, РЕБ, фортифікацій). Отже, мілітарний муніципалізм легітимізує переорієнтацію локальних бюджетів під пріоритет виживання держави.

Конотаційні (смыслові відтінки) поняття «мілітарний муніципалізм» несуть в собі глибокі семантичні трансформації, що проявляються у колективній, груповій та індивідуальній свідомості (правосвідомості), а саме:

А) *Зміна сприйняття «мілітаризації»*: усвідомлення і розуміння того, що у класичному конституціоналізмі «мілітаризація» має зазвичай негативну конотацію (загроза хунти, обмеження прав, поліцейська держава). Але у межах мілітарного муніципалізму вона набуває позитивно-захисної конотації: це не насильство над суспільством, а здатність суспільства захистити свою свободу.

Б) *Муніципалітет як фортеця*: усвідомлення і розуміння того, що характерологічний термін «муніципальний» втрачає суто бюрократичний, господарський відтінок (ЖЕК, дороги, парки) і набуває конотації «безпекової гавані» та оборонного бастиону.

Варто враховувати, що наративи мілітарного муніципалізму формують суспільно-політичний дискурс і легітимізують цей феномен як в очах жителів-членів ТГ, так й міжнародного права — це відбувається через формування профільних сенсів, а саме:

А) *«Громада-щит»*: коли формується наратив про те, що першим удари ворога приймає не абстрактна держава, а конкретне місто, селище чи село — відповідно, стійкість міста, села, селища виступає запорукою стійкості фронту.

Б) *«Тлумачення Конституції через дію»*: коли формується наратив, який стверджує, що захист Вітчизни (стаття 65 Конституції України [7]) є не лише індивідуальним обов'язком громадянина, а й колективною місією всієї муніципальної спільноти, що зазвичай складається як з жителів-членів ТГ, що мають громадянство матримоніальної держави, так й з фізичних осіб, що володіють іншими правовими станами (іноземство, безгромадянство, полігромадянство, біженство тощо).

В) *«Децентралізація як зброя»* [9]: коли формується наратив для зовнішнього світу, який доводить, що демократична реформа МСВ виявилася ефективнішою за тоталітарну вертикаль агресора через високу адаптивність на місцях.

Патерни як шаблони поведінки та взаємодії в межах мілітарного муніципалізму показують його відтворення на практиці у взаємодії з інститутами конституціоналізму через:

А) *Патерн «Гібридного управління»*: коли відбувається тимчасове делегування повноважень від цивільного мера до голови військової адміністрації (або суміщення цих посад) за чітким юридичним алгоритмом, що запобігає узурпації влади.

Б) *Патерн Муніципального волонтерства*: коли формується шаблон, за якого ОМСВ стають головними координаторами між великими донорами, бізнесом, волонтерами та військовими частинами (легалізація та логістика гуманітарних вантажів).

В) Патерн «*Bricolage*» (винахідливість на місцях): коли за відсутності прямих вказівок чи ресурсів від центрального уряду, ТГ самостійно і креативно створює системи оповіщення, будує блокпости або пере-профільовує комунальні підприємства під воєнні потреби [10].

Отже, резюмуючи наведені настанови взаємодії із загальним конституціоналізмом, можна визначити їх у взаємовідносинах компонентів та проявів у межах загального конституціоналізму.

Так, філософія мілітарного муніципалізму проявляється у захисті ліберальної демократії через республіканську регенерацію (озброєне громадянство).

Логіка досліджуваного феномену проявляється через синтез централізованої воєнної доцільності та децентралізованої демократичної легітимності.

Логістика мілітарного муніципалізму знаходить свій прояв у загальному конституціоналізмі через автономізацію життєзабезпечення ТГ як фундаменту загальнодержавної стійкості.

Конотації мілітарного муніципалізму спостерігаються в межах загального конституціоналізму через трансформацію «мілітарного» від загрози диктатури до інструменту захисту прав людини.

Його наративи здійснюють свій прояв в межах загального конституціоналізму через легітимізацію локального спротиву як вищого вияву конституційного обов'язку.

Патерни мілітарного муніципалізму спостерігаються в межах загального конституціоналізму через гнучкі інституційні алгоритми переходу ТГ від режиму «мир/розвиток» до «війна/виживання».

Наведені вище настанови знаходять своє підтвердження в західній та національній доктрині муніципального права. Ми вже зазначали продуктивний підхід вітчизняних вчених-муніципалістів М. О. Баймуратова та Б. Я. Кофмана у формулюванні феноменології мілітарного муніципалізму, що фактично стало доктринальним проривом у національному муніципальному праві. Інший напрям національної муніципальної доктрини торкається дослідження трансформації муніципального законодавства. Так, дослідники аналізують баланс між збереженням реформи децентралізації та впровадженням воєнно-вертикальних інструментів. Наприклад, в науковій праці Дробуш Л. В. «Трансформація муніципального законодавства в умовах воєнного стану» (2023), акцентується увага, по-перше, на векторі об'єктивної зміни національного законодавства; по-друге, на тому, що реформа децентралізації, не зважаючи на воєнний стан продовжується та супроводжується постійним оновленням муніципального законодавства, яке сприяє ефективній діяльності ОМСВ та розширює їх повноваження у всіх сферах життєдіяльності ТГ, забезпечує належну комунікацію з військовими адміністраціями та сприяє відновленню інфраструктури та забезпеченню належної реалізації прав та свобод людини на рівні ТГ [11]. Ба більше, основний посил авторки міститься в констатації факту, що мілітаризація функцій ОМСВ на місцях не повинна нівелювати правозахисну сутність самоврядування.

Крім того, існують наукові дослідження комплексного характеру, що аналізують приватно-правові та публічно-правові відносини, що модернізуються та розвиваються в умовах воєнного стану [12], включаючи й аспекти діяльності органів публічної адміністрації, оновлення муніципального законодавства в бік його мілітаризації тощо.

Західні дослідники, що спираються на настанови *нового мілітарного урбанізму*, своєю чергою, оперують термінами «*Military Urbanism*» або «*Militarized Cities*», вивчаючи, як безпекові загрози змінюють конституційні засади цивільного управління [13, 14].

Так, засновник концепції «нового мілітарного урбанізму» Стівен Грем (Stephen Graham), аналізує зміщення фокусу військових доктрин на міські простори. В своїй праці «*Cities as Battlespace*» (2009), «*When life itself is war*» (2012) та ін. [15], показує суть своєї концепції, в основі якої міста перетворюються на «бойові простори» (battlespaces), де межа між цивільним управлінням та воєнним контролем розмивається.

Інший західний дослідник, Ліор Волінц (Lior Volinz) досліджує горизонтальні та вертикальні колізії, що виникають через делегування безпекових функцій на рівень муніципалітетів [6]. В своїх працях «*Comparative Military Urbanism: Topographies of Citizenship...*» (2016/2026) він аналізує «диференційоване громадянство» та трансформацію відносин між владою і громадянами в умовах мілітаризації [6].

Своєю чергою, Майк Девіс (Mike Davis) аналізує архітектурні та логістичні патерни, що обмежують ліберальні свободи. В своїй праці «*Fortress Los Angeles: the militarization of urban space*» (1992) він розглядає концепт міст як «укріплених анклавів» («*the hardening of urban enclaves*»), де самоврядування переорієнтовується на захист через ізоляцію ресурсів [16].

Проаналізовані нами доктринальні підходи дають можливість використати та реалізувати порівняльний підхід доктрин по різних параметрах. Так, наприклад, на основі філософського наративу національна школа муніципального права сповідую концепцію «Громада-щит»: муніципалітет як інструмент захисту і збереження суверенітету, а також захисту життя та життєдіяльності жителів-членів ТГ. Західна доктрина, своєю чергою, пропонує концепцію «Місто-фортеця»: ризик сегрегації простору, посилення контролю та обмеження прав людини, її груп та асоціацій.

В контекстуалізації аналізу логіки зв'язків між мілітарним муніципалізмом та новим мілітарним урбанізмом, перший пропонує симбіоз: інтеграцію місцевого самоврядування у державну вертикаль оборони

задля стійкості; другий — містить критику субординації: держава перекладає воєнні/поліцейські функції на муніципалітети, розмиваючи відповідальність.

Отже, можна констатувати, що великий науковий інтерес представляє порівняння саме двох існуючих концепцій, що діють в межах досліджуваної проблематики, а саме «мілітарного муніципалізму» та «нового мілітарного урбанізму», через визначення їх характерологічних рис, схожих та відмінних елементів. Базовим елементом тут виступає дефінітивне визначення наведених концепцій.

Варто вказати, що юридична доктрина мілітарного муніципалізму базується на тому, що в умовах повномасштабного вторгнення українські міста стали не просто тилловими центрами, а активними суб'єктами оборони. Такий підхід реалізується через трансформацію МСВ, де інтереси ТГ повністю підпорядковані логіці війни. Його характерологічними маркерами (рисами) виступають наступні:

А) *Муніципальне фінансування Сил оборони*: Міські ради (наприклад, Дніпра, Львова, Житомира, Хмельницького та інших міст) заснували локальні програми підтримки армії. Оскільки муніципалітети не мають права купувати зброю напрямку, вони виділяють мільярди гривень із місцевих бюджетів на закупівлю «нелетального» обладнання — FPV-дронів, квадрокоптерів (Mavic), систем РЕБ, зарядних станцій та автомобілів, які потім безплатно передають військовим частинам.

Б) *Створення комунальних підприємств оборонного типу*: Яскравий приклад — м. Хмельницький та інші громади, де на базі комунальних кластерів чи освітніх хабів розгорнули лінії збирання FPV-дронів та навчання пілотів БПЛА. Міська влада залучає місцевий бізнес та фінансує виготовлення технологій для фронту.

В) *Координація цивільних і військових владних вертикалей*: У прифронтових та деокупованих регіонах (Харківщина, Херсонщина, Запоріжжя) відбулося злиття муніципалітету з Військовими адміністраціями (ВА). Мери та міські ради працюють у єдиній вертикалі з військовим командуванням: оперативно ухвалюють рішення про евакуацію, зведення фортифікацій навколо міст руками комунальних служб та передачу комунальної техніки (екскаваторів, вантажівок) для копання окопів.

Г) *Автономізація життєзабезпечення (Критична стійкість)*: Після масованих обстрілів енергетичної інфраструктури муніципалітети змінили концепцію житлово-комунального господарства. Міста масово переходять на децентралізоване опалення (модульні котельні), створюють мережі свердловин для води, незалежні від загальної системи, та будують підземні об'єкти (наприклад, перші підземні школи та дитсадки в Харкові).

Концепція «Нового мілітарного урбанізму» Стівена Грехема базується на засадах технології контролю в місті та аналізує, як сучасне місто перетворюється на цифровий та фізичний «плацдарм» (*battlespace*), де методи військового моніторингу спрямовуються на повсякденне середовище. Сьогодні у світі в межах її реалізації (і частково в Україні) розгорнуто такі ключові технології:

1. *Цифрова оптична та алгоритмічна оптимізація (Стеження)*, що реалізується через застосування:

А) *Інтелектуальні системи відеонагляду (на кшталт «Безпечне місто»)*: Мережі з тисяч камер, що інтегровані в єдиний аналітичний центр штучного інтелекту. Вони виконують автоматичне розпізнавання обличчя, детекцію номерних знаків автівок та відстежують траєкторії руху людей у реальному часі. У воєнний час ці цивільні системи використовуються для виявлення диверсантів, коригувальників або контролю за дотриманням комендантської години.

Б) *Прогнозний моніторинг (Predictive Policing)*: Алгоритми, які аналізують скупчення людей, аномальну поведінку на вулицях або теплові карти міського руху, щоб маркувати певні зони як «зони підвищеного ризику».

2. *Сек'юритизація та мілітарний дизайн простору*, що реалізуються через застосування:

А) *Антитерористична та оборонна архітектура*: Проектування міських об'єктів з урахуванням вибухових хвиль чи штурмів. Це використання «ворожої архітектури» (*hostile architecture*) — масивних бетонних клумб-вазонів, прихованих боллардів (висувних стовпів), які виглядають як елементи дизайну, але фізично блокують таран автівок. В Україні це трансформувалось у появу габіонів, бетонних мобільних укриттів на зупинках та укріплених блокопів на в'їздах до міст.

Б) *Контрольно-пропускне зонування території*: Поділ міста на сектори з обмеженим доступом. Сюди відносяться автоматичні шлагбауми, розпізнавання перепусток через QR-коди на смартфонах під час комендантської години та цифрові бази даних контролю внутрішньої міграції.

3. *Електронний контроль та інтеграція даних*, що реалізуються через застосування:

А) *Смартфонізація як засіб моніторингу*: Використання геолокаційних даних мобільних операторів та державних застосунків для відстеження щільності населення. Під час війни це дозволяє фіксувати переміщення великих мас людей, виявляти аномальні сигнали або надсилати точкові геотаргетовані сповіщення безпекового характеру.

Б) *Сканування та сенсоризація*: Впровадження акустичних систем виявлення (наприклад, датчиків, які за звуком розпізнають постріл, вибух або підліт дрону) та інтеграція радарів моніторингу повітряного простору безпосередньо у висотну цивільну забудову міст.

Варто зазначити, що наведені концепції володіють й відповідними недоліками, що детермінуються недоліками управлінського, фінансово-нормативного і організаційного характеру. Так, юридичні проблеми мілітарного муніципалізму, що виявились в процесі реалізації його настанов, оголили системні правові та фінансові суперечності між філософією децентралізації (самостійності ТГ) та жорсткою централізацією управління під час воєнного стану.

Отже, реалізація мілітарного муніципалізму в Україні продемонструвала:

1. Бюджетний конфлікт («Військове ПДФО») [17].

Суть проблеми: До кінця 2023 року податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) з грошового забезпечення військовослужбовців йшов до бюджетів ТГ, де дислокувалися військові частини. Це створило колосальні профіцити в окремих (особливо прифронтових або тилкових із великими базами) муніципалітетах.

Правова колізія: Центральна влада ухвалила зміни до Бюджетного кодексу України, вилучивши «військове ПДФО» з місцевих бюджетів до державного (на виробництво зброї та дронів). З точки зору громад, це підірвало фінансову автономію Європейської хартії місцевого самоврядування. З точки зору держави — це централізація ресурсів для виживання країни, оскільки деякі міста витрачали ці кошти на некритичні цивільні потреби (бруківку, стадіони) замість оборони.

2. Дублювання та конфлікт повноважень (ВА проти ОМСВ)

Суть проблеми: Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року [18] дозволяє створювати Військові адміністрації (ВА) населених пунктів. У багатьох містах (наприклад, Чернігів, Запоріжжя) виникло двовладдя: існують обрані міські ради (представницькі ОМСВ) та призначені президентом начальники ВА.

Правова колізія: Межі повноважень між ОМСВ та ВА розмиті. Хто має розпоряджатися комунальним майном, призначати керівників лікарень чи ухвалювати земельні рішення? Начальники ВА часто перебирають на себе одноосібні повноваження міськрад, що призводить до судових позовів, політичного блокування та паралічу управління містом.

3. Юридична нелегальність видатків на оборону

Суть проблеми: Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року [19] прямо обмежує фінансування Збройних Сил із місцевих бюджетів, оскільки оборона — це виключна функція держави.

Правова колізія: Мери міст опинилися під загрозою кримінальних проваджень за «нецільове використання бюджетних коштів», коли купували автівки чи дрони безпосередньо для військових частин. Щоб обійти це, муніципалітети змушені створювати складні юридичні програми (наприклад, субвенції держбюджету або програми «Цивільний захист»), які подовжують і бюрократизують процес допомоги фронту.

Свою чергою, концепція «Нового мілітарного урбанізму» містить суттєві ризики для прав людини. Тотальна цифровізація, оптимізована під потреби безпеки та війни, створює довгострокові загрози для фундаментальних прав і свобод людини, перетворюючи самоврядного простору міста на простір постійної підозри. А це об'єктивно веде до виникнення негативних наслідків, зокрема до:

1. Знищення права на приватність (Ерозія анонімності)

Загроза: Розумні камери з алгоритмами розпізнавання обличчя (FRT) та розпізнавання ходи ліквідують поняття «анонімності в публічному просторі».

Наслідки: Кожен крок, соціальний контакт, візит до лікаря чи участь у мирному зібранні фіксуються в базах даних. Виникає ризик створення «цифрового паноптикуму», де людина втрачає контроль над власними біометричними даними. У разі витоку або зламу цих баз зловмисники (або ворожі спецслужби) отримують повний цифровий профіль громадян.

2. Функціональний зсув (Function Creep)

Загроза: Технології, які впроваджувалися виключно для екстраординарних цілей (пошук диверсантів, фіксація воєнних злочинів, антитерор), після завершення війни залишаються в міській інфраструктурі.

Наслідки: Локальна публічна влада починає використовувати ці надпотужні інструменти військового контролю для банальних цивільних завдань: виписування штрафів за паркування, відстеження неплатників податків, моніторингу політичних опонентів або контролю за «асоціальною» поведінкою бідних верств населення.

3. Алгоритмічна дискримінація та упередженість

Загроза: Штучний інтелект, який аналізує поведінку людей на вулицях або маркує «підозрілі зони», навчається на історичних даних, які вже можуть бути упередженими.

Наслідки: Системи прогностичного моніторингу (Predictive Policing) можуть автоматично частіше зупиняти для перевірки людей певної етнічної приналежності, віку або стилю одягу. Людина стає «підозрюваною» не через вчинення правопорушення, а через те, що алгоритм визначив її поведінку чи локацію як аномальну.

4. Обмеження свободи пересування та зборів

Загроза: Автоматизовані системи контролю доступу (цифрові перепустки, геозонування) дають змогу владі одним кліком заблокувати доступ певних груп громадян до конкретних районів міста.

Наслідки: Це створює загрозу «криміналізації простору», коли участь у протесті або перебування в урядовому кварталі стає технічно неможливим через дистанційне відключення цифрових дозволів чи автоматичне блокування громадського транспорту.

Варто відмітити, що усвідомлюючи такі негативні тенденції для звуження чи обмеження прав людини, її груп та асоціацій, основоположні настанови нового мілітарного урбанізму європейський законодавець в межах Європейського Союзу започаткував їх регулювання через європейське законодавство (AI Act та GDPR) [20].

Отже, Європейський Союз став першим міждержавним об'єднанням у світі, що створив жорстку правову рамку для стримування технологій «нового мілітарного урбанізму» в цивільному просторі. Головним інструментом став *Європейський акт про штучний інтелект (EU AI Act)* [21], який працює у синергії з *Загальним регламентом про захист даних (GDPR)* [22]. Наведені акти встановлюють деякі обмеження і заборони щодо мілітарних практик, а саме:

1. *Прямі заборони на мілітарні практики контролю* [23] — AI Act чітко класифікує та повністю забороняє технології, які перетворюють міста на зони тотального стеження:

А) *Біометрична ідентифікація в реальному часі (RBI)*: Заборонено масове розпізнавання обличчя за допомогою камер у публічних просторах. Винятки є суворими: пошук жертв кіднепінгу, запобігання конкретній терористичній загрозі або переслідування підозрюваних у тяжких злочинах (вбивство, рекет). Кожен виняток вимагає індивідуального судового дозволу.

Б) *Прогнозний моніторинг (Predictive Policing)*: Заборонено використання ШІ для оцінки ризику вчинення правопорушення людиною на основі її профілювання, рис характеру чи геолокації.

В) *Розпізнавання емоцій*: Заборонено використання систем ШІ для зчитування емоційного стану громадян держав-членів ЄС на робочих місцях, у закладах освіти та в публічних зонах контролю.

Г) *Соціальний скоринг* (автоматизована система оцінки, яка аналізує дані користувача /анкету, кредитну історію чи поведінку/ та перетворює їх на числову оцінку): системи оцінки громадян за їхньою поведінкою (як у Китаї) заборонені як такі, що порушують фундаментальну гідність людини.

2. *Жорсткі обмеження для систем «високого ризику»* — технології, які не потрапили під абсолютну заборону (наприклад, біометрична ідентифікація *пост-фактум* для розслідування злочинів), визнані системами *високого ризику*. Муніципалітети та поліція зобов'язані:

— Проводити оцінку впливу на фундаментальні права людини (FRIA) перед запуском системи.

— Забезпечувати постійний нагляд з боку людини (*human-in-the-loop*), щоб алгоритм не ухвалював автономних безпекових рішень.

— Гарантувати повну прозорість та реєструвати такі системи в загальноєвропейській базі даних.

Наведені настанови актуалізують прогнози експертів відносно ТГ України — чи повернуться в перспективі українські міста до класичного цивільного самоврядування? І в цьому контексті актуалізуються і об'єктивуються, по-перше, сама проблематика мілітарного муніципалізму, яка в контекстуалізації загального конституціоналізму набуває якісно нової, стратегічної і критичної ролі і значення; по-друге, необхідність його адекватного і належного організаційного, нормативно-правового і компетенційного супроводження і забезпечення питання; по-третє, питання вибору настанов двох концепцій — мілітарного муніципалізму і нового мілітарного урбанізму щодо їх конструктивного використання і застосування в повсякденній практиці ТГ та сформованих нею ОМСВ.

Варто зазначити, що питання майбутнього українського урбанізму та муніципалізму після завершення російсько-української війни не тільки викликає жваві дискусії серед правознавців, соціологів та експертів з державного управління, але й активізує пошук адекватних рішень, що напругу торкаються гуманітарно-гуманістичних засад українського конституціоналізму. Консенсус в цьому питанні полягає в тому, що *повного повернення до довоєнної моделі «чистого цивільного урбанізму» не відбудеться*. Отже, новим і якісно новим феноменом буде формування гібридної моделі МСВ, що можливо буде йти по відповідним сценаріям, а саме:

Сценарій 1: Поступова редемократизація (Оцінюється як оптимістичний прогноз) — частина експертів вважає, що після скасування воєнного стану базові інститути повернуться до цивільної норми:

А) *Ліквідація ВА*: Військові адміністрації населених пунктів будуть розпущені, а вся повнота влади повернеться до обраних міських рад та мерів.

Б) *Повернення фінансів*: Буде відновлено класичні бюджетні правила, а муніципалітети знову сфокусуються на цивільному розвитку, урбаністичному комфорті та європейській інтеграції.

В) *Громадянський тиск*: Потужне українське громадянське суспільство та західні донори (які фінансуватимуть відбудову) вимагатимуть підзвітності влади, прозорості та демонтажу надлишкових інструментів контролю.

Сценарій 2: Затяжна «Ізраїльська модель» (Оцінюється як реалістичний прогноз) — більшість аналітиків схиляється до того, що безпековий фактор, у його прямого або опосередкованого використанні

і застосуванні, залишатиметься актуальним та домінантним на десятиліття, що законсервує елементи обох концептів в праксеологічному та темпоральному аспектах:

А) Нормалізація мілітарного урбанізму: Камери з розпізнаванням обличч, блокпости, бетонні укриття-зупинки та габіони стануть постійною і повсякденною частиною міського ландшафту. Ба більше, само локальне суспільство (ТГ) буде готове жертвувати частиною приватності заради захисту від диверсій та терористичних актів.

Б) «Оборонне» самоврядування: Сам мілітарний муніципалізм трансформується в бік розвитку і вдосконалення, набуття оптимальних та ефективних організаційних форм та нормативного супроводження і забезпечення. Міста законодавчо отримують постійне право легально фінансувати сектор безпеки та виробництво бінарних (подвійних) технологій. Будь-яке будівництво житла чи інфраструктури здійснюватиметься виключно за новими жорсткими військовими стандартами (обов'язкові підземні паркінги-бомбосховища, автономні системи енергопостачання мікрорайонів).

Системний аналіз наведених концепцій свідчить о можливості правового компромісу між їх настановами — а саме: Україні доведеться шукати розумний баланс між адаптацією до норм європейського АІ Акт та реальними безпековими потребами прифронтової держави, що будуть носити відносно постійний та превенційно-діяльнісний характер. Військові винятки в законодавстві про стеження, ймовірно, залишатимуться набагато ширшими, ніж у країнах Західної Європи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розгляд феноменології мілітарного муніципалізму як об'єктивного і логічно-послідовного продовження загального конституціоналізму (а не просто вимушеного відхилення), змінює погляд на природу сучасної держави. У такій оптиці стійкість ТГ під час війни є найвищим проявом конституційного обов'язку захисту суверенітету.

Чому мілітарний муніципалізм є продовженням конституціоналізму? Насамперед, завдяки формуванню і реалізації найважливіших ідеологічно-праксеологічних тенденцій, а саме:

- Реалізація установчої влади народу. Конституція покладає обов'язок захисту держави на всіх громадян, що є жителями відповідних територій, і одночасно, членами відповідних ТГ. Мілітарний муніципалізм є формою самоорганізації ТГ для виконання цього фундаментального обов'язку на місцевому рівні.
- Принцип субсидіарності в дії. Центральна влада фізично, організаційно і ресурсно не здатна ефективно вирішувати всі безпекові та гуманітарні завдання на місцях. Звідси ТГ беруть на себе ці функції, що логічно продовжує ідею децентралізації в екстремальних умовах.
- Захист конституційного ладу. Муніципалітети стають першим рубежем оборони проти зовнішньої агресії. Отже, без збереження територіальної цілісності держави існування самого конституціоналізму стає неможливим.
- Адаптивність правової системи. Загальний конституціоналізм передбачає інститути воєнного або надзвичайного стану. Мілітарний муніципалізм, своєю чергою, є легальним інструментом адаптації місцевої влади до цих конституційно передбачених режимів.
- Збереження людиноцентричності. Публічна самоврядна (муніципальна влада) навіть під час війни забезпечує базові потреби і права людини (доступ до води, їжі, укриттів, медицини). Це відповідає головній конституційній цінності — захисту життя та гідності особи.
- Інституційний прояв цього зв'язку. Мілітарний муніципалізм демонструє, що децентралізація — це не лише про розподіл фінансів у мирний час, а й про розподіл відповідальності за виживання держави під час війни. Замість повної ліквідації МСВ конституційна система трансформує його у гнучкий оборонний механізм, який діє спільно з державною вертикаллю. Отже, мілітарний муніципалізм є специфічною трансформацією МСВ в умовах війни, яка суттєво і адаптивно змінює класичні пропорції загального конституціоналізму.

Варто враховувати й ключові аспекти співвідношення концепцій мілітарного муніципалізму та нового мілітарного урбанізму, а саме — мілітарний муніципалізм забезпечує:

- Пріоритет безпеки над децентралізацією.
- Конституційні гарантії автономії ТГ тимчасово поступаються принципу єдиноначальництва.
- Перерозподіл ресурсів. Фінанси муніципалітетів спрямовуються на оборону, що обмежує стандартні соціально-економічні програми.
- Централізація управління. Створення військових адміністрацій обмежує повноваження виборних місцевих рад.
- Зміна правового регулювання. Норми воєнного стану переважають над звичайним муніципальним правом.
- Мобілізація цивільної інфраструктури. Комунальні служби та підприємства інтегруються у загальну систему оборони держави.
- Тимчасовий характер змін. Мілітарний муніципалізм є вимушеним відхиленням від конституційної норми задля збереження суверенітету.

Отже, мілітарний муніципалізм не заперечує загальний конституціоналізм, а виступає його захисним інструментом у кризових умовах. Він забезпечує баланс між жорсткою вертикаллю безпеки держави та життєдіяльністю ТГ на місцях. Після усунення воєнних загроз система має повернутися до стандартних конституційних засад децентралізації та демократії, але з використанням і застосуванням мілітарних елементів локального соціального життя.

У подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на оцінці ефективності окремих інструментів мілітарного муніципалізму, правовому статусі людини-члена територіальної громади в умовах мілітарного муніципалізму, а також її груп та асоціацій, а також можливостях продуктивного, ефективного, результативного, оптимального використання досягнень нового мілітарного урбанізму в сьогоденні та перспективній соціальній практиці територіальних громад України.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ВНЕСОК АВТОРІВ: Усі автори зробили внесок порівну.

ФІНАНСУВАННЯ: Автори не отримували фінансування для цього дослідження.

ЗАЯВА ПРО ДОСТУПНІСТЬ ДАНИХ: Не застосовується.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Література

1. Баймуратов М. Муніципальна влада в системі публічної влади в Україні в умовах муніципальної реформи. *Вісник АПСВТ*. 2018, лютий. URL: https://www.researchgate.net/publication/323641183_MUNICIPALNA_VLADA_V_SISTEMI_PUBLICNOI_VLADI_V_UKRAINI_V_UMOVAN_MUNICIPALNOI_REFORMI (дата звернення: 06.04.2026).
2. Баймуратов М. М. Компетенція органу місцевого самоврядування як основний інструментально-функціональний засіб децентралізації повноважень публічної влади в Україні (в умовах миру і воєнного стану). *CONSTITUTIONALIST*. URL: <https://constitutionalist.com.ua/bajmuratov-m-m-kompetentsiia-orhanu-mistsevoho-samovriaduvannia-iak-osnovnyj-instrumentalno-funktsionalnyj-zasib-detsentralizatsii-povnovazhen-publichnoi-vlady-v-ukraini-v-umovakh-myru-i-voiennoho-st/> (дата звернення: 06.04.2026).
3. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Мілітарний муніципалізм: доктринальна ідея чи об'єктивні потреба та необхідність. *Право України*. 2024. № 6. С. 38–60. DOI: <https://doi.org/10.33498/loou-2024-06-038>
4. Баймуратов М., Кофман Б. Роль органів місцевого самоврядування України в сфері захисту прав людини в період воєнного стану: до формування прагматично-компетентної парадигми. *Незалежність України: права людини та національна безпека* : зб. матеріалів Другої міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 20 травня 2022 року) / упоряд. Л. В. Ярмол. Львів : Галицька видавн. Спілка, 2022. С. 83–89.
5. Баймуратов М., Кофман, Б. Мілітарний муніципалізм: до визначення об'єктивно-доктринальних настанов до формування та функціонування. *Матеріали конференцій МЦНД*, (16.02.2024; Кременчук, Україна). 2024. С. 131–136. URL: <https://archive.mcmd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/1034> (дата звернення: 06.04.2026).
6. Volinz L. Comparative Military Urbanism: Topographies of Citizenship and Security. *Journal of Urban Affairs*. 2016. Vol. 38, No. 5. P. 615–631.
7. Skinner Q. Machiavelli: A Very Short Introduction. Oxford University Press, 1981. 102 p.
8. Людвік В. Д. Принцип народного суверенітету в «Суспільному договорі» Жан-Жака Руссо : спроба критичного аналізу. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2005. Вип. 29. С. 126–131. URL: <https://md-eksperiment.org/post/princip-narodnogo-suverenitetu-v-suspilnomu-dogovori> (дата звернення: 07.04.2026).
9. Озарко К. С., Челомбитко В. В. Особливості управління логістикою за кризових умов господарювання: інформаційний аспект. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-17>
10. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
11. Балабан В. В. Сучасний стан децентралізації в Україні: аналіз стійкості реформи і ризиків її згорання. *Політикус*. 2025. № 4. С. 20–32. DOI: <https://doi.org/10.24195/24149616.2025-4.3>
12. Безпека громади в умовах воєнного стану: навч. посіб. / Кол. авт. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 258 с.
13. Дробуш Л. В. Трансформація муніципального законодавства в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 1. С. 15–20. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.1.3>
14. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 18 жовтня 2024 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2024. 492 с.

15. Graham S. Cities as Battlespace: The New Military Urbanism. *City*. 2009. Vol. 13, No. 4. P. 383–402; Graham, S. (2012). When Life Itself is War: The New Military Urbanism. *The Funambulist Papers*, 2(24).
16. Davis M. Fortress Los Angeles: The militarization of urban space. In M. Sorkin (Ed.), *Variations on a Theme Park: The New American City and the End of Public Space* (pp. 154–180). Hill and Wang, 1992.
17. Використання «військового» та «силового» ПДФО. 28, Серпень, 2024. Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/vykorystannya-viyskovogo-ta-sylovogo-pdf> (дата звернення: 07.04.2026).
18. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
19. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 572.
20. Корявченков Ю. Новый мисский порядок денний ЕС: як європейські міста формують політику майбутнього. 2025. URL: <https://ndu.kr.ua/715-novij-miskij-poryadok-dennij-es-yak-evropejski-mista-formuyut-politiku-majbutnogo> (дата звернення: 07.04.2026).
21. Malgieri G., González Fuster G., Mantelero A., Zanfir-Fortuna G. The EU Artificial Intelligence Act: A Thematic Commentary. London: Bloomsbury Publishing, 2026. 784 p.
22. Document 32024R1689. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng> (дата звернення: 09.04.2026).
23. Загальний регламент про захист даних (GDPR). Офіційний переклад українською мовою. URL: <https://kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/es-2016679.pdf> (дата звернення: 09.04.2026).

References

1. Baimuratov, M. Munitsypalna vlada v systemi publicnoi vlady v Ukraini v umovakh munitsypalnoi reformy [Municipal power in the system of public authority in Ukraine under municipal reform]. *Visnyk APSVT*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/323641183_MUNICIPALNA_VLADA_V_SISTEMI_PUBLICNOI_VLADI_V_UMOVAH_MUNICIPALNOI_REFORMI [in Ukrainian].
2. Baimuratov, M.M. Kompetentsiia orhanu mistsevoho samovriaduvannia yak osnovnyi instrumentalno-funktsionalnyi zasib detsentralizatsii povnovazhen publicnoi vlady v Ukraini (v umovakh myru i voiennoho stanu) [Competence of local self-government bodies as a key instrumental-functional tool for decentralization of public authority in Ukraine (in peacetime and under martial law)]. *Constitutionalist*. Retrieved from <https://constitutionalist.com.ua/bajmuratov-m-m-kompetentsiia-orhanu-mistsevoho-samovriaduvannia-ia-osnovnyj-instrumentalno-funktsionalnyj-zasib-detsentralizatsii-povnovazhen-publicnoi-vlady-v-ukraini-v-umovakh-myru-i-voiennoho-st/> [in Ukrainian].
3. Baimuratov, M. O., & Kofman, B. Ya. (2024). Military municipalism: doktrynalna idea chy obiektyvna potreba ta neobkhdnist [Military municipalism: doctrinal idea or objective necessity]. *Pravo Ukrainy*, 6, 38–60. <https://doi.org/10.33498/loou-2024-06-038> [in Ukrainian].
4. Baimuratov, M., & Kofman, B. (2022). Rol orhaniv mistsevoho samovriaduvannia Ukrainy v sferi zakhystu prav liudyny v period voiennoho stanu: do formuvannia prakseolohichno-kompetentnoi paradyhmy [The role of local self-government bodies of Ukraine in the protection of human rights during martial law: toward a praxeological-competence paradigm]. In L. V. Yarmol (Ed.), *Nezalezhnist Ukrainy: prava liudyny ta natsionalna bezpeka* (pp. 83–89). Lviv: Halytska Vydavnycha Spilka. [in Ukrainian].
5. Baimuratov, M., & Kofman, B. (2024). Miliarnyi munitsypalizm: do vyznachennia obiektyvno-doktrynalnykh nastanov do formuvannia ta funktsionuvannia [Military municipalism: defining objective doctrinal principles of formation and functioning]. *Materialy konferentsii MTsND*, 131–136. Retrieved from <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/1034> [in Ukrainian].
6. Volinz, L. (2016). Comparative military urbanism: Topographies of citizenship and security. *Journal of Urban Affairs*, 38(5), 615–631.
7. Skinner, Q. (1981). *Machiavelli: A very short introduction*. Oxford University Press.
8. Ludvik, V.D. Pryntsyp narodnogo suverenitetu v “Suspilnomu dogovori” Zhan-Zhaka Russo: sprobа krytychnoho analizu [Principle of popular sovereignty in Rousseau’s “The Social Contract”: a critical analysis]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. Retrieved from <https://md-eksperiment.org/post/princip-narodnogo-suverenitetu-v-suspilnomu-dogovori> [in Ukrainian].
9. Ozarko, K.S., & Chelombytko, V.V. Osoblyvosti upravlinnia lohistykoiu za kryzovykh umov hospodariuvannia: informatsiinyi aspekt [Logistics management under crisis conditions: informational aspect]. *Ekonomika ta suspilstvo*. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-17> [in Ukrainian].
10. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 30, Art. 141. [in Ukrainian].

11. Balaban, V.V. Suchasnyi stan detsentralizatsii v Ukraini: analiz stiikosti reformy i ryzykiv yii zghortannia [Current state of decentralization in Ukraine: analysis of reform stability and risks of rollback]. *Politykus*, 4, 20–32. <https://doi.org/10.24195/24149616.2025-4.3> [in Ukrainian].
12. Bezpeka hromady v umovakh voiennoho stanu [Community safety under martial law]. (2025). Dnipro: Dniprovskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian].
13. Drobush, L.V. Transformatsiia munitsypalnoho zakonodavstva v umovakh voiennoho stanu [Transformation of municipal legislation under martial law]. *Pravo i suspilstvo*, 2(1), 15–20. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.1.3> [in Ukrainian].
14. Pravnycho-pryvatni ta publichno-pravovi vidnosyny: modernizatsiia rozvytku v umovakh voiennoho stanu [Private and public legal relations: modernization under martial law]. (2024). Kropyvnytskyi: DonDUV S. [in Ukrainian].
15. Graham, S. (2009). Cities as battlespace: The new military urbanism. *City*, 13(4), 383–402; Graham, S. (2012). When life itself is war: The new military urbanism. *The Funambulist Papers*, 2(24).
16. Davis, M. (1992). Fortress Los Angeles: The militarization of urban space. In M. Sorkin (Ed.), *Variations on a Theme Park: The New American City and the End of Public Space* (pp. 154–180). Hill and Wang.
17. Asotsiatsiia mist Ukrainy. Vykorystannia “viiskovoho” ta “sylovoho” PDFO [Use of “military” and “security” personal income tax]. Retrieved from <https://www.auc.org.ua/novyna/vykorystannya-viyskovogo-ta-sylovogo-pdf> [in Ukrainian].
18. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [On the legal regime of martial law]. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 28, Art. 250. [in Ukrainian].
19. Biudzhetni kodeks Ukrainy [Budget Code of Ukraine]. (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 50–51, Art. 572. [in Ukrainian].
20. Koriavchenkov, Yu. Novyi miskiy poriadok denniy YeS: yak yevropeiski mista formuiut polityku maibutnoho [New EU urban agenda: how European cities shape future policy]. Retrieved from <https://ndu.kr.ua/715-novij-miskij-poryadok-dennij-es-yak-evropejski-mista-formuyut-politiku-majbutnogo> [in Ukrainian].
21. Malgieri, G., González Fuster, G., Mantelero, A., & Zanfir-Fortuna, G. (2026). *The EU Artificial Intelligence Act: A thematic commentary*. Bloomsbury Publishing.
22. European Union. (2024). Regulation (EU) 2024/1689 (Artificial Intelligence Act). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng>
23. European Union. General Data Protection Regulation (GDPR). Retrieved from <https://kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/es-2016679.pdf>

Дата першого надходження статті до видання: 28.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.05.2026

Дата публікації: 31.05.2026

Baimuratov Mykhailo

*Doctor Habilitat of Law, Professor,
Professor of the Department of Political
Sciences and Law,
South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky
Honored Worker of Science and Technology of
Ukraine,
Academician of the Ukrainian Academy of
Sciences*

Kofman Boris

*Doctor Habilitat of Law, Professor,
Professor of the Department of Political
Sciences and Law,
South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky,
Honored Lawyer of Ukraine*

Yefremova Nataliya

*Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor of the Department of State
History and Law,
National University "Odesa Law Academy"*

MILITARY MUNICIPALISM IN THE LIGHT OF GENERAL CONSTITUTIONALISM

Summary. Introduction. The full-scale unprovoked aggression of the Russian Federation against Ukraine actualized and intensified the processes of acquisition of legal personality of territorial communities and formed by them, through the use and application of the electoral right and mechanisms of democratic appointment, of local self-government bodies acting as bodies of public self-governing (municipal) power and possessing relevant powers in all the most important social spheres of everyday life of a person, his groups and associations, in the sphere of military legal relations. Moreover, it is worth noting that these processes acquire existential significance, and hence have an objective, teleologically grounded character, aimed at creating appropriate security conditions and forming appropriate living conditions for territorial communities and their residents-members of communities in the extraordinary conditions of existence and functioning of the state of military direction. From here, the problem of determining the place, role and meaning of military municipalism in the light of general constitutionalism is formed and actualized.

Goal. The purpose of the study is to substantiate the directions of the implementation and improvement of the phenomenology of military municipalism within the framework of general constitutionalism in the existence and functioning of the territorial government of the state in the conditions of the extraordinary existence and functioning of statehood based on the generalization of scientific approaches to local development, the analysis of strategic teleological dominants of the community, as well as the determination of practical management tools for increasing the defense capacity and effectiveness of the territorial local human community.

Materials and methods. The materials of the research are theoretical guidelines, normative legal acts in the sphere of existence and functioning of territorial communities, works of domestic scientists regarding the formation of the phenomenology of military municipalism, the growth of the defense capacity of communities and municipal administration. The methods of theoretical generalization, grouping, analysis and synthesis, comparative analysis, SWOT analysis and logical summarization of results were used in the research process.

The results. The article describes the prerequisites for the formation and existence of the phenomenology of military municipalism as an objective and logically consistent continuation of general constitutionalism (and not just a forced deviation), which changes the view on the essential adaptive nature of the modern state. In such optics, the stability of the territorial community during the war is the highest manifestation of the constitutional obligation to protect sovereignty. Military municipalism is a continuation of constitutionalism, primarily thanks to the formation and implementation of the most important ideological and praxeological trends, namely: the implementation of the constituent power of the people, the principle of subsidiarity in action, the protection of the constitutional system, the adaptability of the legal system, the preservation of people-centeredness, the institutional manifestation of the connection with constitutionalism in the context of decentralization. Therefore, military municipalism is

a specific transformation of local self-government in the conditions of war, which significantly and adaptively changes the classical proportions of general constitutionalism. Therefore, military municipalism does not deny general constitutionalism, but acts as its protective tool in crisis conditions. It provides a balance between the rigid vertical of state security and the vital activities of territorial communities on the ground. After the elimination of military threats, the system should return to the standard constitutional principles of decentralization and democracy, but with the use and application of military elements of local social life.

Key words: *general constitutionalism, military municipalism, local self-government, territorial community, human rights, municipal human rights, protection of sovereignty, military legal relations of local self-government.*